

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

Bakalářská práce

SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINAMI V ROZVODU

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Kristýna Kášková

Forma studia: prezenční

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce, a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum: 29. 03. 2021

.....

Kristýna Kášková

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Davidovi Urbanovi, Ph.D. za metodické vedení práce, za cenné rady a připomínky. Dále poděkování patří mé rodině a blízkým, kteří mě během studia podporovali.

Obsah

Úvod	6
1 Rodina a její vymezení	8
1.1 Definice rodiny.....	8
1.2 Funkce rodiny.....	9
2 Manželství a rozvod.....	11
2.1 Manželství.....	11
2.2 Rozvod	12
2.2.1 Rozvod jako proces.....	12
2.2.2 Typy rozvodů.....	14
2.3 Řízení na úpravu poměrů k nezletilým dětem.....	14
2.3.1 Problémy rozvodového řízení ve vztahu k dětem.....	18
3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	21
3.1 Sociálně-právní ochrana dětí.....	21
3.2 Sociální pracovník OSPOD.....	22
3.2.1 Úloha SPOD v roli kolizního opatrovníka.....	23
4 Metody a nástroje sociální práce s rodinami v rozvodu	25
5 Sociální služby pro rodiny v rozvodu	28
5.1 Manželské a rodinné poradny	29
5.2 Krizová centra	29
5.3 Mediační centra.....	30
6 Praktická část.....	31
6.1 Cíl práce	31
6.2 Výběr respondentů	31
6.3 Výzkumná otázka.....	32
6.4 Sběr dat.....	32
6.5 Výsledky rozhovorů.....	33
6.5.1 První okruh – počátek práce a úloha pracovníků	34
6.5.2 Druhý okruh – konkrétní práce s rodinami v rozvodovém řízení.....	34
6.5.3 Třetí okruh – metody využití při práci s rodinami v rozvodovém řízení a další možné služby pomoci, spolupráce s organizacemi	36
6.5.4 Čtvrtý okruh – problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem.....	37
6.5.5 Pátý okruh – dovednosti	40
Diskuze.....	41

Závěr	44
Seznam použitých zdrojů	46
Abstrakt	49
Abstract.....	50

Úvod

Sociální práce nabízí širokou škálu oblastí, kde lidé prožívají náročné a těžké situace a potřebují pomoc. Já jsem se chtěla zaměřit na jednu z oblastí sociální práce, a to konkrétně na práci s rodinami v rozvodu. Proto jsem si toto téma vybrala pro svoji bakalářskou práci. Myslím si, že toto téma patří do kategorie nejaktuálnějších témat naší společnosti. Každé druhé manželství končí rozvodem. Rozvod je velice těžká a náročná zkouška pro každého člena rodiny, rodiče, dítě i blízké členy rodiny. Rozvodem dochází k narušení určité stability, ve které se rodina dříve nacházela. Tím, že skončí manželství vznikají možné střety mezi rodiči a nejvíce složité je to pro dítě. Téma jsem si zvolila i proto, že jsem se setkala s podobnou situací v mém blízkém okolí. Cílem této práce je popsat a poukázat na nejčastější problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení rodin ve vztahu k dětem a jaké možnosti pomoci pohledem sociální práce jsou k dispozici pro tuto cílovou skupinu. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické.

V první části se zaměřuji na teoretické vymezení v oblasti rodiny. První kapitola je věnována definici rodiny a jejím funkcím. V druhé kapitole je vysvětlen pojem manželství a následně zde rozebírám pojem rozvod a jaké typy rozvodu mohou být. Dále se zaměřuji na rozvodové řízení a řízení, které řeší otázky ohledně dětí a jejich péče po rozvodu, výživné a případný styk s dítětem jednoho z rodičů. Jako další podkapitolu věnuji samotným problémům, které mohou nastat ve vztahu k dětem během řešení rodičovských sporů. V této kapitole jsem zde popsala okrajově i dopady rozvodu. Třetí kapitola je věnována orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popisuji zde obecné vymezení pro OSPOD, věnuji se i roli kolizního opatrovníka a jeho úloze v rámci práce s rodinami v rozvodovém řízení. Čtvrtá kapitola obsahuje metody a nástroje, kterou mohou být využívány při práci s rodinami v rozvodu, zaměřené na metody pracovníka, který je na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Pátá kapitola představuje možné služby pomoci, které mohou rodiny v rozvodu využít z pohledu sociální práce.

V praktické části jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Vybrala jsem rozhovor proto, že mi připadá jako vhodnější metoda. Rozhovory byly vedeny s pracovníci, které pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Na rozhovory jsem si pro pracovníce připravila otázky, které by měly zjistit cíl práce. Výsledky rozhovoru jsem rozdělila do jednotlivých okruhů. Další částí praktické části je diskuze, kde se snažím shrnout a porovnat zjištěné výsledky z výzkumu

s teorií. Při psaní této práce jsem se snažila čerpat z odborných zdrojů, převážně tedy literaturu tvořenou Oldřichem Matouškem ve spolupráci jeho kolegů, ale využila jsem i další knižní literaturu. Čerpala jsem i z některých akademických prací a internetových zdrojů.

1 Rodina a její vymezení

Na začátek práce bych ráda definovala pojem rodina. Je potřebné vědět, co se za tímto pojmem skrývá a proč je ve společnosti tak důležitý.

Na pojem rodina se dá nahlížet různými pohledy – například právnickým, filosofickým, sociologickým, pedagogickým a podobně. Mnoho autorů může rodinu definovat jako společenskou instituci, základní společenskou jednotku. Matoušek uvádí, že rodina by se dala označit jako soužití jedné nebo více generací lidí, důležité na tom je to, že v něm spočívá emociální a ekonomická podpora jednotlivců.¹ Hlavní úlohou můžeme označit předávání kvalit a zkušeností starších jedinců mladším.² V rodině můžeme spatřovat, že se utváří určitá spojenectví – může se jednat o generační spojenectví, ale také i o spojenectví stejného pohlaví (matka a dcera, otec a syn) a samozřejmě spojenectví, které se může uskupit díky společným hodnotám a zájmům. Rodina je především pro mnohé z nás místem, které pro nás představuje pocit bezpečí, jistoty a podporu, když se nacházíme v nesnázích. A je také nejvhodnějším místem pro dítě a jeho výchovu.

1.1 Definice rodiny

V tradičním pojetím velice zjednodušeně bychom našli definici takto: *Skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce).*³ V současné době se, ale můžeme setkat s tím, že definice rodiny může být i společenství lidí, kteří se jako rodina cítí – v tomto případě tedy nezáleží na právním svazku nebo na biologické příbuznosti rodiče a dítěte. Podstatné je, že členové rodiny musí sdílet společnou domácnost, měli by plnit určité role, které jsou dány společností. V literatuře můžeme najít, že se nacházíme ve společnosti, kde tedy pohasíná formální, legitimování svazku dospělých (ať už se jedná o církevní autority nebo o státní). Je možné, že ani není dána přesná mužská a ženská role v rodině – může dojít k různým rozmanitým podobám

¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7, str. 11.

² Srov. URBAN, David. *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*. Praha: NLN, nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-637-3, str. 52.

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0, str. 177.

těchto rolí. Právě tento problém může předvídat, že tyto rodiny mohou být více ohroženy rozpadem úplné rodiny.⁴ Důležité je zmínit, že na každého člena rodiny působí, v jakém rodinném zázemí žije – může se jednat o pozitivní působení, ale bohužel i negativní. Hlavně u dětí je důležité, jak rodina a dané zázemí jeho celkový vývoj ovlivňuje.

1.2 Funkce rodiny

Je nutné zmínit, že se mnoho funkcí s vývojem společnosti mění, některé skoro až vymizely, některé se naopak dostaly do popředí. V odborné literatuře se objevují převážně čtyři základní funkce, biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální podpora, socializačně-výchovná. Funkce, které má rodina plnit jsou velmi důležité pro vývoj dítěte. Rozvodem a rozpadem rodiny může dojít k selhání těchto funkcí a narušení přirozeného vývoje dítěte. Narušení jedné z funkcí může vytvářet deprivaci u dětí.

Biologicko-reprodukční funkce

Hlavním cílem této funkce je počít a porodit nového člověka. Tedy zaručit udržení života pro společnost. Je samozřejmé, že se tato funkce může naplňovat i mimo rodinu, ale teprve v rodině se vytváří její plný význam – nezáleží jen na tom dítě porodit, ale hlavně mu zajistit nezbytné podmínky života a další vývoj dítěte.⁵

Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Jde o zabezpečení všech členů rodiny. V této funkci je důležité zajistit životní jistotu všem členům rodiny. Zabezpečení se týká oblasti materiální, ale také sociální oblasti, duševní a duchovní. Rodiče by se tedy měli snažit zajistit příjmy pro rodinu, umět s nimi hospodařit. Také zajistit a udržovat bydlení. Ale také pomoci zabezpečit sociální, duševní a duchovní oblast pro každého člena rodina.⁶

⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*, str. 12.

⁵ Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-716-9254-9, str. 92.

⁶ Srov. Tamtéž, str. 92.

Emocionální funkce

Tato funkce je opět velice důležitá, jak pro děti, tak i pro dospělé i když v odlišné podobě. „*Emocionální funkce v rodině je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalouází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy.*“⁷ Členové rodiny by se měli podporovat, spoléhat se na sebe, ale také umět řešit konstruktivně konfliktní situace.

Socializačně-výchovná funkce

Podstatou této funkce je opravdový zájem o dítě, kvalitní péče poskytována dítěti a samotná výchova. Rodina by měla umět přijmout dítě takové, jaké je. Důležité je umět mu porozumět v jeho vývoji. Orientovat se v jeho potřebách a požadavcích, které je potřeba včas uspokojit. Ochránit ho před nepříznivými situacemi, nadále ho učit, aby bylo schopno jim samo čelit a překonávat je. Ve výchově dítěte je potřebná aktivita a role obou rodičů. Matka nikdy nemůže nahradit otce a otec nemůže nikdy nahradit matku.⁸ Dnešní doba je zasažena častým odloučením otce, v některých případech matky, od zbylé rodiny.

⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 93.

⁸ Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 92.

2 Manželství a rozvod

V této kapitole bych ráda krátce popsala pojem manželství a poté se zaměřila na jeho konec neboli rozvod, rozvod jako proces. Dále se v této kapitole budu věnovat jaké typy rozvodů jsou. Než dojde k samotnému rozvodu, musí se vyřešit otázky ohledně majetku, jak si ho rodiče rozdělí, jak se dohodnou ohledně dětí a jak budou společně vykonávat rodičovské povinnosti v období po rozvodu. Je zřejmé, že v některých případech budou mezi rozvádějícími partnery neshody, mohou vznikat určité problémy, která pak komplikují život a vývoj dítěte a celé rodiny. Období samotného rozvodu je velice stresující a náročná situace. Dopady rozvodu mohou ovlivnit budoucí život dětí, ale i životy dalších členů rodiny. V současné době je možné vidět, že polovina manželství končí rozvodem. I počet sňatků poměrně výrazně klesá. Rozcházející partneři a rozpad rodiny je poměrně častý jev, ať už se jedná o nesezdané páry, kteří spolu žijí ve společné domácnosti, anebo sezdané páry.

2.1 Manželství

V naší kultuře manželství vzniká v okamžiku, kdy muž a žena dobrovolně vstupují do svazku, který je legitimovaný církevním orgánem nebo orgánem veřejné moci. Hlavním cílem manželství je založení rodiny, výchova dětí. Pokud se jedná o funkční a spokojené manželství, tak to bývá velice výhodné pro rodinu.⁹ V literatuře mnohdy můžeme najít, že se jedná o soubor vazeb nejen mezi manželi, ale také o vazby mezi širší rodinou a dalšími lidmi. Vstupem do manželství vznikají určité povinnosti, které manželé musí respektovat a naplňovat. Jedná se především o podporu, respekt, být si věrní a v neposlední řadě vytvářet pro svoji rodinu příjemné prostředí. Stát podporuje manželství, od manželů očekává, že budou mít děti a že o ně budou pečovat. Podpora od státu přichází v podobě sociální politiky (například daňové úlevy, dávky).¹⁰

⁹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*, str. 97.

¹⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0, str. 58.

2.2 Rozvod

Matoušek popisuje tento pojem takto: „Rozvod je právní, respektive faktické ukončení soužití dospělých partnerů, které znamená rozpad rodiny.“¹¹ Jde především o jednu z nejtěžších a nejmíce stresujících situací pro každého člena rodiny. Zánik manželství přináší narušení spojení, které předtím muž a žena vytvořili a vybudovali. Často se rozvodem poškodí a naruší vztahy mezi širší rodinou a blízkými lidmi. Tento proces bývá na delší dobu. Z hlediska psychologie se jedná dlouhodobou stresovou situací.¹² Nejvíce touto situací bývají zasaženy právě děti. Děti, které měly v rodině pocit bezpečí a pocit jistoty najednou zažívají rozpad rodinného zázemí a těžce se s tím vyrovnávají. Rodiče zažívají velmi těžkou zkoušku, vstupují do souboje s osobou, kterou dříve podporovali a respektovali. Obvykle procházejí různými reakcemi na rozvod, od beznaděje, zoufalství, pocitu bezmoci, pocit selhání, až po vyrovnání se situací a případné přizpůsobení se nové situaci. Mnohdy dítě bývá použito jako zbraň v konfliktu mezi rodiči. Někdy může dojít k tomu, že si děti dávají za vinu, že právě ony mohou za odchod z jednoho rodičů.¹³

2.2.1 Rozvod jako proces

Jak už bylo zmíněno jedná se o dlouhodobý proces, který může trvat i několik let. Samotnému rozvodu předchází dlouhé rozhodování, jestli do rozvodu opravdu vstoupit, protože asi většina ví, že je čeká opravdu náročné období. Pokud je už nevyhnutelná rozvodová situace, začínají se profilovat dvě role. Může se jednat o roli symetrickou, tedy můžou se očekávat od obou partnerů podobné kroky. Anebo roli komplementární, zde je především typická nezávislost jednoho z partnerů, který se odpoutává, naopak druhý partner se cítí opačně, snaží se připoutat na partnera a vytváří plány, aby partner neodešel. Poté přichází období frustrace, když plánované kroky nejsou naplněny. Role komplementární je obvyklejší.¹⁴

Je možné rozvod rozdělit do několika fází, které jsou jeho součástí. První fází

¹¹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*, str. 15.

¹² Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3, str. 7.

¹³ Srov. POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2046-3, str. 40.

¹⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 62.

můžeme označit jako před rozvodové období – zde je patrné, že partneri mezi sebou mají krizi, poměrně hodně se hádají, už spolu netráví společný čas, někdy přichází pokusy napravit poškozené vztahy, to ale někdy akorát zintenzivní konflikty a odloučení partnerů.¹⁵

Druhou fází můžeme nazvat rozhodnutí pro rozvod a samotný rozvod. Jeden z partnerů se přiklonil k samotnému rozvodu a podává žádost o rozvod. Návrh se v České republice podává k soudu. Může nastat situace, že oba manželé souhlasí s rozvodem a mají ujednané věci ohledně rozdělení majetku, bydlení, styk s dětmi a péči o ně. U běžných rozvodů, ale právě soud řeší a dojednává tyto oblasti s partnery, kteří se nemohou společně dohodnout. Ohledně styku a svěřeni dětí do péče vstupuje do jednání sociální pracovník z OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). Je to hlavně z důvodu, že není možné, aby jeden z rodičů, který prožívá rozvod zastupoval dítě a zastupoval ho nestranně.¹⁶ Tato fáze rozvodu bývá nejvíce emotivní. Rodiče často jednájí v afektu, jsou podráždění, mohou trpět úzkostmi, mohou cítit nenávisť vůči druhému partnerovi a podobně. Bohužel i kvůli intenzivním emocím používají své děti jako zbraně.¹⁷

Následnou fází bývá porozvodové období. Převážně se řeší hlavně spory o děti. Na děti jsou vytvářeny stresové situace kvůli těmto konfliktům. Po rozvodu se oba rodiče vyrovnávají s novým obdobím, které vzniklo. Musí se vyrovnávat nejen s psychickými těžkostmi, ale také musí řešit i ekonomickou zátěž, hledat si nové bydlení a podobně. Často je popisován tento proces v psychologické rovině jako podobnost, když zemře partner a následuje období smutku a oplakávání, ale mnohdy je rozvod o něco těžší, protože partnera po rozvodu můžeme potkávat a nutnost komunikovat s ním o dětech je nevyhnutelná.¹⁸ Emočně náročný proces může trvat přibližně 1-3 roky po rozvodu. Pro děti je tato fáze velice náročná i z hlediska toho, že rodič, se kterým žije, ho může brát v podstatě jako „náhradního partnera“. Uvádí ho do situace, kdy dítě je najednou v úrovni dospělého, rodič se svěřuje dítěti a řeší s ním mnohá rozhodnutí, která by s ním v úplné rodině neřešil a nezatěžoval by ho tím. Ale může být i jako prostředník mezi rodiči, nebo tzv. donašeč, kdy jeden z rodičů vyzvídá o tom druhém. Bohužel může

¹⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 63.

¹⁶ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2, str. 157.

¹⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 64.

¹⁸ Srov. Tamtéž, str. 64.

docházet i k zanedbávání dětí, kdy rodiče jsou tak zaměstnány problémy ohledně rozvodu, že dítěti nevěnují dostatečný prostor a zájem, který potřebují.¹⁹

2.2.2 Typy rozvodů

V případě, že tedy dojde k samotnému rozvodu můžeme zaznamenat, že zde vstupují do řešení dva druhy rozvodů. Jedním z nich je nesporný rozvod, jak už z názvu vyplývá jde o rozvod, ve kterém rodiče nejsou ve sporu. Oba manželé souhlasí s rozvodem manželství, jsou schopni nalézt shodu ohledně majetkového vyrovnání, ohledně péče o dítě a výživného na dítě. Vzniká i shoda ohledně budoucnosti, jak bude přibližně probíhat jejich společná výchova dítěte po rozvodu. Nemusí se tedy zjišťovat příčiny rozvratu, pokud oba manželé s rozvodem souhlasí a domluví se na všech okolnostech.²⁰ Druhým typem bývá rozvod sporný. Jeden z manželů nesouhlasí s rozvodem. Musí se prokázat, že existuje rozvrat mezi manžely a poté soud zkoumá příčiny rozvratu. Rodiče jsou ve sporu a nemohou se shodnout, co bylo příčinou rozvodu, následuje dokazování. Sporný rozvod představuje velice náročné období, jak časové, finanční, ale i stresové a emočně vypjaté. V případě sporných rozvodů je patrné, že mi rodiči přetrvávají spory i v řešení dalších situací. V obou typech rozvodů je možné ukončit manželství v případě, je-li pravomocně ukončeno řízení, které upravuje poměry k nezletilým dětem.²¹

2.3 Řízení na úpravu poměrů k nezletilým dětem

Manželství je ukončeno na základě tvrzení manželů, kdy už spolu nejsou schopni žít a naplňovat povinnosti, které vyplývají z uzavření manželství. Musí se vyřešit majetkové a finanční vyrovnání mezi manželi, řeší se situace ohledně dítěte a jeho následné budoucnosti. Před samotným právním ukončením manželství je potřeba, aby soud upravil a nastavil v opatrovnickém řízení povinnosti a práva daných rodičů k dítěti, musí být vyřešena výchova dítěte, tedy komu dítě bude svěřeno do péče, a také jak se rodiče budou podílet na výživě dítěte a přispívání finančních prostředků na dítě.²² V první řadě

¹⁹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, str. 159.

²⁰ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 31.

²¹ Srov. Tamtéž, str. 32.

²² Srov. Tamtéž, str. 59.

je tedy důležitá dohoda, aby mezi rodiči byla shoda ohledně péče o dítě a výživného a popřípadě styku dítěte s druhým rodičem. Rodič si návrh může zpracovat sám, nebo za pomoci advokáta, v některých případech může využít i poradenství ze strany sociálního pracovníka z OSPOD při sepisování návrhu pro soud ohledně úpravy výchovy a výživného.²³ Pracovník z OSPOD někdy do práce vstupuje až poté, kdy mu přijde předvolání od soudu. Jeho funkce je role kolizního opatrovníka, který má především hájit zájem dítěte a snažit se najít společně s rodiči, co nejvhodnější možné řešení situace pro dítě. Zjišťuje, s kým si dítě více rozumí, jakou má citovou vazbu, řeší se zázemí, které jeden z rodičů (v některých případech oba) je schopen zabezpečit pro dítě. Do úpravy poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu patří, do jaké péče dítě bude svěřeno, na základě svěřením do péče se poté řeší rozsah styku dítěte s druhým rodičem (pokud jde o výlučnou péči) a jaká bude výše výživného, které bude platit ten rodič, který nebude zapojen do přímé péče o dítě. Vždy je možné po nějaké době úpravu poměrů změnit, ale musí se jednat o podstatné změny poměrů rodičů a dětí.²⁴

Formy péče

Je několik možností péče o dítě, která vznikne po rozvodu. O této skutečnosti tedy rozhoduje soud, jak už je výše zmiňováno. Právní úprava je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde je obsaženo rodinné právo. Ohledně rozhodnutí péče musí soud přihlížet k určitým okolnostem, v první řadě je to zájem dítěte, osobnost dítěte, vloh a schopnosti dítěte, vývoj dítěte, a to vše je porovnáváno se zázemím obou rodičů. Důležitou roli hraje také citová vazba k jednomu z rodičů (v některých případech na sourozence, prarodiče) a také schopnosti rodiče ve výchově a jestli dokáže vytvořit dostatečné zázemí pro dítě. V České republice tedy může být dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, střídavé péče, společné péče. Méně často mohou nastat případy, kdy může být dítě svěřeno do péče jiné osoby.²⁵

²³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3, str. 75.

²⁴ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 65.

²⁵ Srov. Tamtéž, str. 59.

Péče jednoho z rodičů (výlučná péče)

Jedná se o nejčastější možnost péče. Dítě je svěřeno do péče jednoho z rodičů. Druhý rodič dítěte má stanovený styk s dítětem a vyživovací povinnost, na které se rodiče domluví, anebo tak určí soud v případě neshod rodičů. Znamená to tedy, že jeden z rodičů poskytuje dítěti péči, která je nutná k jeho vývoji a utváří mu dostatečné zázemí, které plyne z rodičovské odpovědnosti. Rodič, který nemá dítě ve své péči by ale neměl, mít omezená práva, které se vztahují na jeho dítě. „*I nadále má právo se podílet na výchově, i nadále zůstává zákonným zástupcem dítěte a má právo rozhodovat spolu s druhým rodičem o podstatných věcech při výkonu rodičovské odpovědnosti.*“²⁶

Střídavá péče

Tento model péče znamená, že oba rodiče mají dítě ve své péči a podle určitých intervalů dítě střídavě bydlí u obou rodičů. Je nutné, aby oba rodiče souhlasili se střídavou péčí. Zákon neuvádí intervaly, podle kterých by se dítě u rodičů mělo střídat, záleží tedy jak se rodiče domluví. Nejčastěji to bývá tak, že týden je dítě u matky a týden u otce. I v tomto případě je nutné, aby bylo respektováno dítě a jeho potřeby a je nutné vůbec zjistit, jestli je tato péče vhodná a bude mu vyhovovat. V případech, kdy dítě už chodí do školky, anebo do školy je nutné, aby dítě docházelo do stejných zařízení a mohlo navštěvovat zájmové kroužky na stejném místě.²⁷ Důležité je, aby rodiče spolu dokázali spolupracovat a nacházeli shodu v konkrétních situacích, které se týkají dítěte.²⁸

Společná výchova

Podobně jako u střídavé péče se rodiče podílí stejným dílem na péči o dítě. Rozdíl je v tom, že dítě zůstává v jednom místě bydliště a rodiče tam společně bydlí a budou zde nadále bydlet i po rozvodu. Nejčastěji to bývá v situaci, kdy se dítě stane brzy zletilé. Dá se tedy tuto formu péče označit, jako by mezi rodiči nedošlo k rozvodu ve vztahu k dítěti. Tato forma péče je málokdy využívána, protože je nutná shoda mezi rodiči a bydlet spolu po rozvodu ve většině případů není uskutečnitelné.²⁹

²⁶ NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 59.

²⁷ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 68.

²⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ Milana. *Rozvod a paragrafy*. 2 aktualiz. vyd. Praha: Computer Press, 2003. Právní rady. ISBN 80-722-6981-X, str. 55.

²⁹ Srov. FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-586-1, str. 21.

Vyživovací povinnost

Dítě nemá být kvůli sporům svých rodičů zanedbáváno, jak už po psychické, tak i po finanční stránce. Rodiče mají povinnost zabezpečit dítěti vhodné prostředí pro jeho další vývoj. V případě rozvodu musí být přesně dáno, u koho dítě bude nadále v péči, a jak se rodiče budou podílet na utváření zázemí a budoucnosti dítěte. Výživné je povinné pro rodiče, který nemá dítě ve své péči a pouze má daný rozsah styku s dítětem. Nejprve se zjistí výše příjmů rodičů, rodiče musí doložit soudu veškeré své příjmy a doklady k tomu potřebné. Následně soud stanoví výši výživného.³⁰ Výživné by mělo být zasíláno v pravidelných dávkách. Vyživovací povinnost a její právní úprava je přesně specifikována v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v oblasti rodinného práva. Rodič má tuto povinnost do té doby, než je dítě schopné se o sebe postarat a uživit se.³¹

Styk dítěte s druhým rodičem

Rozsah styku se řeší v rámci péče o dítě jednoho z rodičů. Druhý rodič má právo na to, aby mohl vídat a navštěvovat své dítě a nadále se podílet na jeho výchově. Soud rozsah styku dítěte s rodičem sám neupravuje, pouze v případě návrhu jednoho z rodičů.³² Proto se nejdříve čeká na to, jestli se rodiče mezi sebou dohodnou, jak dlouho dítě bude u druhého z rodičů a jak často. V případě, že některý z rodičů podá návrh na úpravu styku s dítětem, je nutné, aby návrh byl přesně definovaný a musí určovat pravidelné styky, ale i styky o Vánocích, prázdninách. „V zásadě se soud snaží, aby volný čas dítěte byl rozdělen rovnoměrně mezi oba rodiče.“³³ Pokud rodič, který má dítě ve své péči, jakýmkoli způsobem brání styku druhého rodiče s dítětem, je možné, že vznikne nové rozhodnutí soudu o tom, kdo by měl mít dítě ve své péči.³⁴

³⁰ Srov. FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, str. 22.

³¹ Srov. Zákon č. 89/2018 Sb., občanský zákoník, § 911-923, [online] [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.

³² Srov. FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, str. 13.

³³ FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-586-1, str. 13.

³⁴ Srov. Zákon č. 89/2018 Sb., občanský zákoník, § 889, [online] [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.

2.3.1 Problémy rozvodového řízení ve vztahu k dětem

Tato práce se zaměřuje konkrétně na problémy rodin v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem. Rodina se nachází v situaci, kdy již vědí, že je očekává dlouhá cesta odlučování a vytváření nového života. Rozvodové řízení je často velice náročné a utváří nátlak na děti. Rodiče jsou přehlčeni samotným rozvodovým řízením, kdy mohou někdy až zapomínat na dítě a nemusí mu věnovat dostatek času a pozornosti. Vždy záleží na věku dítěte, v každém věku dítě danou situaci vnímá a vstřebává jinak. Zájem o dítě, i jeho samotné pocity, bývají v období rozvodového řízení obvykle opomíjeny ze strany rodičů ať už vědomě či nevědomě. Každé dítě se najednou nachází v pozici, kdy přihlíží ke vzniklému konfliktu mezi nejdůležitějšími osobami svého života. Všechny varianty řešení daného konfliktu vytváří možnou ztrátu, se kterou se dítě bude potýkat.³⁵

Nastává období, které je hlavně zaměřeno, co bude následovat po ukončení rozvodu. Řeší se tedy výchova dítěte, komu bude svěřeno do péče. Výživné na dítě a jeho výše, styk s rodičem, který nebude mít dítě ve své péči. Častým případem bývá, že dítě je používáno jako zbraň a je využíváno v souboji mezi rodiči. Dítě se stává součástí daných sporů mezi rodiči. Je patrné, že ve většině případů bude každý rodič chtít mít dítě ve své péči, a že právě on je ten vhodný pečovatel. Při řešení dohod ohledně péče může vzniknout jako jeden z problémů, že je dítě vědomě či nevědomě ovlivňováno proti jednomu rodiči nebo mezi rodiči navzájem. Jedná se o konkrétní projevy rodiče proti tomu druhému, může stačit pouze jiná tónina hlasu, určité gesto nebo vyprávění vymyšlených příběhů na poškození druhého rodiče. Toto vše dítě vnímá, a protože svým rodičům věří a vnímá je jako autoritu, přijímá jejich postavení a může si vytvářet obdobný názor na druhého rodiče.³⁶ Dítě má vytvořeno většinu svých hlavních zkušeností díky svým rodičům, polovinu získává od matky a polovinu od otce. Při pomlouvání jednoho z rodičů může docházet k tomu, že dítě tuto skutečnost bude vnímat jako, že když je jeden rodič špatný, tak ono je také z poloviny špatné. Tím rodič může nevědomě podkopávat vlastní hodnotu dítěte.³⁷

Manipulace je také poměrně častý projev u rodin, které řeší rozvod. Rodič s dítětem manipuluje ve svůj prospěch a snaží se ovlivnit, aby ho získal do své péče.

³⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 65.

³⁶ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 71.

³⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, str. 161.

Pro dítě je velice náročné, pokud se rodiče nedokážou domluvit ohledně péče a dalších oblastí spojených s budoucností dítěte. Matoušek popisuje několik postavení dítěte, které mohou nastat v rozvodovém řízení. Jednou z variant může být dítě, které je využíváno jak nástroj pomsty proti druhému rodiči, je tedy vystavováno negativním reakcím, když by projevilo zájem o druhého rodiče. Vznikají situace, kdy pečující rodič dítěti zabraňuje ve styku s druhým rodičem a indikuje u dítěte příznaky, které mohou nastat z návštěv druhého rodiče, například nespavost u dítěte, pláč a další, vzniká tzv. syndrom zavrženého rodiče.³⁸ Další možností může být role prostředníka, komunikace mezi rodiči špatná a jediný komunikační prostředek je právě jejich dítě. Jeden z rodičů může vyzvídat, jak to doma funguje, s kým se třeba druhý rodič stýká a podobně. Nebo častěji matka dává pokyn přes dítě, co má s otcem dělat, kam mají jít a podobně. Nepříjemná situace pro dítě v roli prostředníka se může později přetvořit na nástroj, který pak dítě může začít používat ve svůj prospěch.³⁹ Možným problémem bývá i to, že rodič staví dítě do pozice dospělého, rodič s ním řeší a sděluje mu informace, které by dítě ještě úplně řešit nemělo. V některých případech jsou rodiče tak zaneprázdněni soubojem mezi sebou a dítě může být zanedbáno. Děti, které jsou deprivovány, tedy které psychicky nebo fyzicky strádají, mohou mít problém v chování a překračovat hranice zákona.⁴⁰ Konfliktní řešení sporů mezi rodiči může vytvořit řadu nepříjemných situací pro dítě a pak se u dětí mohou projevit i psychické problémy a další potíže, které si mohou přenést do budoucího života. Ztráta jednoho z rodičů, kvůli rozvodu, může u dětí v dospělosti ovlivnit i jejich budoucí vztahy.⁴¹ Nejčastějšími problémy hlavně bývá to, že rodiče nedokážou rozlišit roli partnerskou a rodičovskou. Během emočního řešení rozvodu častěji vystupuje do popředí role partnerská a při řešení péče o dítě, se snaží hájit hlavně své zájmy. Pozapomínají na roli rodičovskou ve vztahu k dítěti a neřeší, co by mělo být podstatné a potřebné pro dítě. Rodiče potřebují podporu v době rozvodu, ale nemělo by se zapomínat, že i děti jí potřebují, a že je pro ně zásadní, aby věděly, co se pro ně v budoucnu změní rozvodem a co zůstane stejné.⁴²

³⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 66.

³⁹ Srov. Tamtéž, str. 67.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, str. 67.

⁴¹ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 55.

⁴² Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, str. 162.

Dopady rozvodu

Tento bod zmíním velice okrajově, ale i tak si myslím, že je důležité si připomínat jaké dopady rozvod může způsobit. V první řadě je tedy narušena úplná rodina a vzniká neúplná rodina – jeden z rodičů chybí. Osamocený rodič nemusí zvládat sám náročnou péči o dítě a mohou nastávat situace, kdy může být dítě zanedbáváno. Dítě je vystavováno stresovým situacím, ale i rodiče si prochází velice náročným obdobím, které může přinášet i deprese, úzkosti. Rozvod rodičů může pro dítě vytvořit velice náročnou situaci, která může vyústit v trauma a mohou nastat psychické problémy u dětí.⁴³ Stát se může i to, že dítě začne ve střídavé péči zneužívat svého postavení a může si diktovat podmínky, ve které domácnosti bude (u matky zůstane do té doby, než po něm začne něco chtít, poté se přesune k otci a naopak).⁴⁴ Rozvodem mohou být i narušeny vztahy mezi dalšími členy rodiny, jako například s prarodiči od rodiče, který rodinu opustil. Ale může se jednat třeba i o narušení přátelských vazeb. Nemožnost kontaktu s dítětem, který způsobuje záměrně jeden z rodičů, může vytvořit tzv. syndrom zavrženého rodiče – tento pojem vytvořil americký psychiatr Richard A. Gardner. Tento syndrom můžeme nazvat jako poruchu, kdy dítě bez důvodu neustále uráží a ponižuje jednoho z rodičů.⁴⁵ Do dopadů také patří i ekonomické potíže způsobené rozvodem, finanční zátěž pro oba rodiče. Rozvod přináší mnoho změn, a to může znamenat pro každého člena velkou zátěž.⁴⁶

⁴³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0366-7, str. 362.

⁴⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, str. 160.

⁴⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 83.

⁴⁶ Srov. POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*, str. 18.

3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Jedná se o státní orgány, převážně jsou to úřady obcí, obcí s rozšířenou působností, krajů, magistrátní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, ale může se jednat i o fyzické a právnické osoby, které jsou pověřeny sociálně-právní ochranou dětí. Jejich úkolem je, aby nedocházelo ke špatné výchově dětí, aby rodiče naplňovali rodičovské povinnosti vůči dětem. Hají zájmy dítěte a zastupují ho při soudních řízeních, tedy i v případě rozvodů. Nabízí poradenství v oblasti rodinného práva. Hlavním legislativním rámcem pro orgány sociálně-právní ochrany dětí je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dalšími dokumenty jsou Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv a svobod. OSPOD při své práci spolupracuje s různou řadou institucí, které jsou k práci s rodinami potřebné. V první řadě tedy státní sektor – školská zařízení, úřady práce, policie, soudy, ale i střediska výchovné péče. Z nestátních to bývají hlavně sociální služby, které se zaměřují na práci s rodinou, konkrétně socializačně aktivizační služby pro rodiny, manželské a rodinné poradny, azylové domy, nízkoprahová zařízení a další.⁴⁷ Ale spolupráce probíhá i s psychologem, právníky a podobně. OSPOD má povinnost se řídit Standardy kvality sociálně-právní ochrany. Kritéria byla uvedena v platnost novelou zákona a vyhláškou č. 473/2012 Sb.⁴⁸

3.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Jednání, činnosti, které má ve svých kompetencích každý orgán sociálně-právní ochrany dětí, jsou definovány jako sociálně-právní ochrana dětí (SPOD), která je vedena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí a další platnými předpisy. V tomto zákoně je přesně definováno, co je ukryto a spojeno právě se sociálně-právní ochranou dětí. Pod tím si můžeme představit přesné vymezení SPOD, kdo ji zajišťuje a komu má být poskytována. Zabývá se také vymezením pěstounské péče a dalšími oblastmi spojené s tímto tématem. V zákoně najdeme jasně dané kompetence orgánů SPOD.⁴⁹

⁴⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*, str. 55.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, str. 13.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, str. 12.

Zákon č. 359/1999 Sb., uvádí, že sociálně-právní ochrana znamená:

- a) *Ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu.*
- b) *Ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění.*
- c) *Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.*
- d) *Zabezpečení náhradního rodinného prostředí, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.⁵⁰*

3.2 Sociální pracovník OSPOD

Pracovník na tomto oddělení musí vykonávat řadu povinností, jejichž cílem je hájit zájmy dítěte. Opět je najdeme v přesném znění zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně. Je samozřejmé, že tento pracovník, jako každý jiný sociální pracovník, musí mít odborné vzdělání, buď vysokoškolské (bakalářské, magisterské) nebo vyšší odborné zaměřené na oblast v sociální práci. Následně se musí účastnit školení ve stanovené hodinové dotaci. Toto vše definuje a upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Musí mít znalosti v oblasti rodinného práva, orientovat se v zákonech a předpisech, které jsou spojené právě s dětmi a rodinami. Pracovník tedy vyhledává a monitoruje děti, které by mohly být ohroženy špatnou výchovou, anebo jevy, které je mohou velmi vážně ohrozit. Jedna z oblastí, ve které se pracovník často nachází je práce s rodinami v rozvodu. Ve výzkumu, který byl vytvořen a následně jeho výsledky zpracovány do literatury, je zřejmé, že sami pracovníci při svém povolání definují jako jednu z rizikových skupin právě rodiče v rozvodové situaci. Důvodem je, že práce s touto skupinou je velice obtížná hlavně ve spolupráci a komunikaci, rodiče bývají zaslepeni svými emocemi. Největším rizikem je však dopad na děti, které jsou součástí takto náročných situací. Manipulace a nevhodné jednání rodičů může zanechat vážné psychické problémy u dětí.⁵¹

Práce na oddělení sociálně-právní ochrany dětí přináší a vytváří opravdu náročné a těžké situace pro pracovníka, proto vyžaduje určité osobnostní předpoklady.

⁵⁰ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 1 [online] [cit. 2021-01-22].

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

⁵¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*, str. 105.

Pracovníci z praxe zmiňují hlavně následující. Umět pracovat se stresem a připravit se na zvládnutí stresových situací. Snažit se pochopit situaci a určitá empatie napomáhá k porozumění klienta a jeho chování. Být trpělivý, asertivní, dokázat říct někdy ne a vyjádřit svůj názor. Základem všeho je vždy komunikace, přizpůsobit komunikaci každému klientovi individuálně. Přistupovat k oběma rodičům stejně, nepodlehnout nátlakům ze strany jednoho z rodičů.⁵²

3.2.1 Úloha SPOD v roli kolizního opatrovníka

Kolizní opatrovník je soudem stanoven v soudních řízeních zabývajících se rozvody, svěřením dítěte do péče. Opatrovník je zde hlavně kvůli dítěti. Dítě musí být zastoupeno opatrovníkem, rodiče by nemohli zastupovat své dítě, oba rodiče jsou v tomto procesu zaujati a jednají tak, aby vyhráli nad druhým rodičem. Opatrovník má tedy za úkol hájit zájmy dítěte i v případech, že tyto zájmy nevyhovují jeho rodičům. Poskytuje poradenství rodičům, snaží se společně s rodiči dojít k dohodě mezi nimi, aby bylo dítě co nejméně ohroženo rozvodem. Vykonává šetření v rodinách, hodnotí situaci, vyjadřuje se ohledně způsobu péče o dítě a předává svá zjištění a posudky soudu. Občas může nastat i situace, že si soud vyžádá i jiné posudky, především se jedná o znalecký posudek od psychologa.⁵³ Následně podle těchto návrhů a posudků soud rozhoduje. Opatrovník spolupracuje se školou, školkou nebo pediatrem. Jedná se o důležité instituce, které mohou poskytnout informace o zdravotním stavu dítěte nebo o chování dítěte, které může reagovat na situaci způsobenou rozvodem rodičů. Také mohou poskytnout informace ohledně rodičů, jak fungují v rámci výchovy dětí a podobně.⁵⁴

Hlavní problémy při rozvodovém procesu, které pracovník musí řešit, bývají konflikty mezi rodiči, nemohou se mezi sebou domluvit na základních věcech. Často spolu ani nekomunikují, v době po rozvodu si vytváří překážky v předávání dětí. Rozvodem nekončí rodičovská odpovědnost, to pro jednoho z rodičů znamená platit na své dítě výživné – dalším problémem přichází v podobě neplacení výživného na dítě. Vztahy mezi rodiči mohou být, tak vyhrocené, že se mohou rodiče mezi sebou pomlouvat a může následovat obviňování ohledně špatné péče o dítě. Rodiče mohou i během práce

⁵² Srov. URBAN, David. *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*, str. 66.

⁵³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*, str. 363.

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 85.

s pracovníkem OSPOD jednat tak, že se ho budou snažit dostat na svoji stranu. Je nutné tedy umět být nestranný a s oběma rodiči jednat na stejné úrovni.⁵⁵

⁵⁵ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 87.

4 Metody a nástroje sociální práce s rodinami v rozvodu

Každá cílová skupina v sociální práci vyžaduje určité metody a nástroje, které jsou potřebné k dosažení a naplňování cílů. Dané metody pomáhají pracovníkovi a jeho klientovi měnit jeho náročnou situaci. Sociální práce s rodinou vyžaduje různé metody a techniky. Metody mohou být různě přizpůsobovány konkrétním rodinám. Hlavním nástrojem pro pracovníka v rozvodovém řízení bývá pohovor. Pohovor s rodiči zajišťuje získání informací o zázemí, ve kterém dítě vyrůstá a kdo zajišťuje chod domácnosti, kdo zajišťuje aktivity dítěte a podobně, pohovorem pracovník získá i pohled obou rodičů na situaci.⁵⁶ Pohovor je využíván i s dítětem, ale také s dalšími za interesovanými osobami při práci s rodinami v rozvodu. K němu patří i další užitečné pozorování, to pracovníkovi může mnohé napovědět. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, § 52 dává pracovníkovi oprávnění navštěvovat rodiny a jejich domácnosti. Vhodnou metodou pro zjištění dalších potřebných informací, které mohou souviset s pohovory rodičů, je šetření. Pracovník šetřením dokáže zmapovat zázemí obou rodičů, vztahy, které mohou ovlivňovat dítě například s prarodiči, s novým partnerem dítěte a podobně. Při šetření je potřebná spolupráce s institucemi jako je škola, pediatr, psycholog nebo další důležité subjekty.⁵⁷ Pohovor s dítětem je také podstatnou metodou součástí práce pracovníka na OSPOD. Pracovník zjišťuje potřeby dítěte, analyzuje jeho situaci a jeho zázemí. Během pohovoru zjišťuje, jestli vůbec ví o tom, že se jeho rodiče rozvádí. Jaký na to má názor, popřípadě, jak by si to představovalo. Pohovor s dítětem musí být přizpůsoben věku dítěte.⁵⁸ Při pohovoru s menšími dětmi může být využito pozorování, hry, kresba nebo další speciální techniky. V případě zjištění, že dítě není schopno zpracovat, tak náročnou situaci, jakou rozvod je, opatrovník může po domluvě s rodiči zprostředkovat kontakt k dětskému psychologovi nebo do rodinné poradny.⁵⁹ Opatrovník, který zastupuje nezletilé dítě je přítomen při všech soudních jednání. Soudce u daného řízení nemá tu možnost úplně proniknout do jádra samotného řešení ohledně úprav péče o dítě. Opatrovník tuto možnost má, a proto jeho stanovisko má velký vliv na konečné rozhodnutí soudu.⁶⁰ Rodiče obecně očekávají od pracovníka z oddělení sociálně-právní ochrany dětí, že jim pomůže, ale pouze jim, a že bude na jejich straně. Pracovník, ale

⁵⁶ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 76.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, str. 77.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, str. 80.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, str. 82.

⁶⁰ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 87.

v této situaci vykonává úplně jinou pozici, než rodiče očekávají. Má být nestranný a zastupuje dítě a hájí jeho zájem. To rodiče častou nechápou. Mohou si myslet, že když pracovník nesdílí podobný názor, není na jejich straně a je proti nim.⁶¹ Součástí práce by měla být nabídnuta podpora pro rodiče, hlavně jejich děti. Rozvod vytvoří úplně nové prostředí a mnoho změn, a to je složité nejen pro rodiče, ale hlavně těžké je to pro děti. Děti mají raději, když ví a mají představu, co bude následovat, co se bude měnit a co naopak zůstane.⁶²

Pracovník se také zapojuje do posouzení kritérií, které jsou důležité pro stanovení a posuzování kvality výchovných předpokladů u rodičů. První oblastí je osobnost rodičů. Jak jsou rodiče citově vyzrálí, jestli netrpí nějakou poruchou osobnosti. Měli by mít určité dovednosti, jak fungovat ve svém životě. Ve svém dítěti umět vidět jeho vlastnosti, dovednosti, ale také nedostatky a potřeby. Druhou oblastí je vztah rodiče k dítěti. Jedná se především o pozitivní vztah, založen na lásce ke svému dítěti. Projevení lásky nejen slovy, ale i chováním a umět to dítěti dát najevo. Podílení se na aktivitách v péči o dítě, například kdo vyřizuje lékaře s dítětem, nebo kdo se s dítětem učí a čte s ním, kdo se věnuje sportovním aktivitám dítěte a podobně. Ale také samotná znalost dítěte, co by asi udělalo nebo nakreslilo při dané situaci.⁶³ Další oblast je zaměřená na charakter a morálku rodiče. Jak by rodič řešil konfliktní situaci, jak se staví k právům ostatních lidí a v našem případě třeba právo druhého rodiče na setkání s dítětem. Dítě potřebuje dobrý vzor pro vytváření jeho vlastního chování a charakteru. Důležitým bodem je také posouzení, jak rodiče respektují, že druhý rodič má také právo na setkávání se svým dítětem, i když už nežije ve stejné domácnosti. Ale tato oblast souvisí i s tím jakou osobnost rodič má a jaký má charakter. Pátou oblastí je opět vztah, ale dítěte k rodiči. Během šetření se zjišťuje, ke komu má dítě blíž, koho má raději. Posuzuje se i oblast, kdy dítě potřebuje určitý vzor, aby si mohlo v oblasti sociální vytvářet svoji identitu. Sedmá oblast je zaměřena na vzdělání a inteligenci rodiče. V této oblasti je i zahrnuto, pokud se dítě zajímá, anebo zapojuje do umění, nebo vědecké činnosti jako jeho rodič.⁶⁴ Širší rodina je pro posuzování také jedním z kritérií. Jde především o prarodiče, ale i tety, strýce a jejich

⁶¹ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 88.

⁶² Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, str. 162.

⁶³ Srov. BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2, str. 18-19.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, str. 20-23.

děti. Tato oblast není až tak zásadním kritériem, ale je vhodné znát, kdo by se o dítě třeba postaral, kdyby rodič kvůli nějaké situaci nemohl plnit své povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Devátá oblast se týká prostředí dítěte. Je třeba zvážit, aby dítě co nejméně měnilo svoje dosavadní prostředí. Jedná se o vazby s kamarády, ale také místa, kde dítě rádo tráví čas a podobně. A poslední oblast je zaměřena na finanční zabezpečení pro dítě.⁶⁵

Osvědčenou technikou při práci s rodinami rozvodu je hlavně správná motivace klientů, může jít o pozitivní motivaci. I negativní motivace může přispět k dodržování určitých pravidel. Klientovi, který nesplňuje své povinnosti může být nepříjemné, když mu pracovník připomene, jaké sankce by nastaly za nesplnění sjednané dohody, pak se snaží plnit své povinnosti, aby na případné sankce nedošlo. Důležitá je pochvala i za malé kroky a úspěchy. Pracovník by měl mít stále na paměti, že každý klient je jedinečný, a proto je vhodné ke každému přistupovat individuálně a s respektem. Zaměřit se na práci s úrovní komunikace. Komunikace klienta bývá mnohdy jiná než pracovníka, který je odborníkem na danou problematiku. Je potřebné se klientovi přizpůsobit.⁶⁶

Jednou z metod sociální práce pro práci s rodinami je případová konference. Případová konference – setkání odborníků, klienta a osob, které jsou součástí případu. Cílem je najít vhodné řešení problémové situace. Odborníci, kteří se účastní setkání, pracují s daným klientem, ale také se účastní odborníci, kteří s ním nespolečně pracovali a mohou přinést nový pohled na konkrétní případ. Svolavatel případové konference, ve většině případů pracovník OSPOD, zajišťuje organizační chod případové konference. Koordinátor má za úkol shromažďovat veškeré informace, monitoruje a zajišťuje koordinaci odborníků. Důležitou osobou je moderátor případové konference, který je odpovědný za její průběh. Má na starosti, aby komunikace probíhala bez problémů, dává každému prostor na vyjádření. Společně tedy hledají a diskutují o potřebách klienta a hledají možnosti řešení. Výstupem je individuální plán, který obsahuje kontakty na účastníky, potřeby a naplnění potřeb, cíle, kroky, které vedou k cíli, ale zohledňuje i možná rizika, které mohou nastat.⁶⁷

⁶⁵ Srov. BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*, str. 23-24.

⁶⁶ Srov. URBAN, David. *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*, str. 55-56.

⁶⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*, str. 271-272.

5 Sociální služby pro rodiny v rozvodu

V České republice můžeme najít konkrétní služby, které právě rodinám v rozvodu mohou pomoci. Jednou z hlavních služeb je tedy již zmíněný OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí), který je součástí práce v rozvodovém řízení, následně zprostředkovává kontakt a odkazuje rodiny na další možné služby. Dále existují organizace a pomáhající profese, které mohou přispět ke zlepšení náročně životní situace, jakou rozvod vytvořil. Jedná se převážně o odborné poradenství zaměřené na partnerské vztahy, ale také na porozvodovou situaci, hlavně na děti, aby je rozvod a daná situace co nejméně zasáhla. Poradenství obvykle hledají ti, kteří s rozvodem/rozchodem nesouhlasí a nechtějí ho. Určitě stojí za zmínku krizová centra, jsou hlavně pro lidi, kteří se náhle ocitnou v krizi, kde je potřeba okamžité pomoci, a to se v rodině prožívající rozpad samozřejmě může vyskytnout. Může proběhnout i zprostředkování dalšího kontaktu na organizace, které se přímo věnují práci s rodinami v rozvodu.⁶⁸ Další aktuálně využívanou službou je mediace rodinných vztahů. Mediace se využívá buď přímo v mediálním centru, anebo může být využita v některých poradnách, které poskytují odborná poradenství a mají své pracovníky zaměřeny na rodinou mediaci. Pomocí rodinné mediace se řeší rodinné problémy za přítomnosti mediátora – osoba, která má kvalifikovaný výcvik a proškolení v dané oblasti. V oblasti sociální práce s rodinami se taktéž objevují terapeutické služby.⁶⁹ Následně v podkapitolách zmíním jen některé ze služeb, dle mého názoru ty nejvíce spojené s rodinou, která potřebuje podporu při složitém období, které rozvod a okolnosti kolem řešení sporů utváří. Ve všech službách, které jsou poskytovány rodinám v rozvodu, je potřebné, aby každý pracovník měl dostatečné vzdělání a školení pro tuto oblast. Znal oblasti této problematiky, aby se dokázal orientovat v oblasti rodinného práva, dokázal spolupracovat s dalšími možnými organizacemi.

⁶⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 77.

⁶⁹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2, str. 197.

5.1 Manželské a rodinné poradny

Poradny zajišťují pro klienty základní a odborné poradenství v oblasti rodin, které řeší konfliktní situace, ať už se jedná o rozchod/rozvod, nebo jiné krizové situace. Hlavním posláním manželských a rodinných poraden je pomoci upravit vztahy mezi partnery, aby spolu dokázali dále fungovat při výchově dětí, i když spolu nežijí. Zaměřují se na rozvodovou situaci, aby probíhala, co nejslušněji, aby zajistila co nejmenší dopad na děti. Samotná situace poznamená každého člena rodiny, ale problémový a agresivní rozvod může dítěti ještě více zhoršit psychický stav. Pracovníci v poradnách spolupracují s OSPOD, ale zprostředkovávají kontakty na další odborníky jako jsou právníci a další. Některé poradny mohou využívat metody rodinné mediace.⁷⁰ Služby poradenství jsou poskytovány, jak v základních informacích, tak v odbornějších záležitostech každého klienta. Poradny nepracují jen s rodinami, které řeší rozvod/rozchod, ale samozřejmě také poskytují podporu rodinám, které řeší například problém s nezaměstnaností, péči o nemocné dítě a jiné. Některé poradny v rámci svých služeb mohou poskytovat asistované styky rodičů s dětmi, pracovník musí být přítomen u předání dítěte. Je to v případech, kdy dítě netrávilo delší čas s jedním z rodičů, nebo při soudních konfliktech rodičů o výchovu a péči o dítě. Probíhají na doporučení OSPOD nebo soudního nařízení.⁷¹

5.2 Krizová centra

Především se jedná o krátkodobou, ale efektivní pomoc. Osoba v krizi, která je ohrožená ať už se jedná o dítě, nebo dospělého potřebuje rychlou a kvalitní pomoc.⁷² Krizová centra se snaží vytvářet bezpečný prostor pro sdělení emocí a informací od klientů. Mohou nabízet podpůrné programy pro rozcházející se rodiče a jejich děti.⁷³ Obvyklou součástí krizových center jsou tísňové linky například Linka důvěry nebo tzv. Linka pro mámu a tátu (Aperio). Linka je k dispozici na řešení krizí v partnerských vztazích, hledání nových východisek z partnerské krize a další spojená témata jako péče o dítě, informace o střídavé péči. Hovory mohou být zaměřeny i na život po rozvodu a na strach z této nově vzniklé situace. Linky jsou dostupné všem a je zachována anonymita,

⁷⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 150.

⁷¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*, str. 457-458.

⁷² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*, str. 196.

⁷³ Srov. Dítě v krizi [online] [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://www.ditevkrizi.cz/co-delame/>

pokud si to klient přeje nemusí sdělovat informace o sobě.⁷⁴ Krizová centra jsou bezplatná, dobrovolná, zaručují individuální přístup a mlčenlivost (jako ostatní sociální služby).

5.3 Mediační centra

Mediační centra se věnují rodinné mediaci. Mediací se rozumí mimo soudní řešení konfliktních sporů, konkrétně rodinná mediace tedy slouží k řešení konfliktů při rozvodové situaci. Součástí setkání je tedy, klient, v našem případě rozvádějící se partneři, nebo jiné osoby zasažené rozvodem (přítomnost dětí je vždy nutné pečlivě rozmyslet) a mediátor, to je pracovník, který je vůči partnerům nestranný a nikoho nezastupuje. Jedná se o vyškoleného pracovníka zaměřeného na mediaci, který jedná neutrálně a jeho cílem je využít všech možností a dovedností, aby vedly k dohodě mezi partnery. Odpovídá za proces vyjednávání, nikoli za samotný výsledek. Mediátor nesoudí, nehodnotí. Tato metoda pomoci bývá rychlejší a efektivnější. Nevýhodou těchto služeb může být, že nebývají bezplatné a klienti musí za své služby zaplatit, pokud je chtějí využít. Jsou vhodná spíše v případech, kdy se spolu rodiče alespoň snaží komunikovat.⁷⁵

⁷⁴ Srov. Aperio, Společnost pro zdravé rodičovství [online] [cit. 2021-01-21]

Dostupné z: <https://aperio.cz/krizova-linka-pro-mamy-a-taty/>

⁷⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a KŘÍŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*, str. 299.

6 Praktická část

6.1 Cíl práce

Cílem této práce je poukázat a popsat nejčastější problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem a jaké možnosti pomoci pohledem sociální práce jsou k dispozici. Vždy, než soud rozvede manželství, musí být vyřešené otázky mezi rodiči ohledně péče o dítě, kdo se o něj bude starat, kdo bude utvářet zázemí pro něj. V případě druhého rodiče, který nebude mít dítě v přímé péči, musí být vyřešena výše výživného a rozsah styku dítěte s druhým rodičem. V těchto sporech vzniká role kolizního opatrovníka a tím se stává příslušný OSPOD, který má zastupovat dítě a hájit jeho zájmy. Z mého pohledu je toto téma jedno z aktuálních, a proto jsem se na něj zaměřila. Pro svoji praktickou část jsem si vybrala pracovnice, které pracují na OSPOD a mají na starosti právě sociálně-právní ochranu dětí, a tedy zastupují dítě při sporech mezi rodiči v rozvodovém řízení.

6.2 Výběr respondentů

Vzhledem zaměření mé práce na oblast rozvodu a na problémy, které mohou vzniknout ve vztahu k dětem, bylo pro mě klíčové vybrat si pracovnice z orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokusila jsem se tedy zkontaktovat hlavně pracovnice, které mají na starost zastupování dětí v opatrovnickém řízení. Při této pandemické situaci bylo obtížné sehnat dostatek pracovnic, které by poskytly rozhovory. Proto se počet mých respondentů odvíjel od této situace. Nakonec se podařilo sehnat pět respondentek, z toho čtyři pracovnice, které aktuálně pracují na OSPOD (oddělení sociálně-právní ochrany dětí) a věnují se dané problematice a pak jedna pracovnice, která řadu let pracovala v této oblasti a má dostatečné zkušenosti, ale již nevykonává toto zaměstnání. Do výzkumu se zapojila dvě pracoviště OSPOD. Budu tedy vycházet hlavně ze získaných dat z rozhovorů s pracovnicemi, které aktuálně pracují na OSPOD a sekundárně zapojím do tohoto výzkumu i poznatky získané z rozhovoru pracovnice, která již nepracuje na OSPOD. Všechny rozhovory jsou prováděny v anonymitě a pracovnice si nepřály, abych zmiňovala jejich jména. Proto jejich rozhodnutí respektuji a jejich jména ani adresy pracovišť nebudou zveřejněny.

6.3 Výzkumná otázka

Hlavní cíl této práce je poukázat a popsat na nejčastější problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem a jaké možnosti pomoci pohledem sociální práce jsou k dispozici této cílové skupině. Tedy výzkumnou otázkou je zjistit a pospat nejčastější problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem a následně zjistit jaké sociální služby mohou rodiny využít. K cíli jsem si vytvořila několik základních otázek, aby se mi podařilo získat informace od respondentek. Během rozhovorů jsem k některým oblastem připojila doplňující otázky. Na závěr jsem se zaměřila i na otázku ohledně dovedností, které respondentky spatřují jako důležité při práci s rodinami v rozvodovém řízení.

1. Jak začíná práce s rodinami v rozvodu?
2. Jaká je Vaše úloha při práci s rodinami v rozvodu – konkrétně v rozvodovém řízení?
3. Popište mi prosím, jak probíhá konkrétně práce s rodinou v rozvodovém řízení?
4. Jaké metody využíváte při práci s rodinami v rozvodovém řízení?
5. Jaké služby pomoci dále nabízíte klientům?
6. S jakými dalšími organizacemi spolupracujete, konkrétně při práci s rodinami v rozvodovém řízení?
7. S jakými problémy se nejčastěji setkáváte v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem?
8. V jaké pozici bývá dítě při sporech mezi rodiči?
9. Jaké rodiče pokládáte za rizikové v této situaci ve vztahu k dětem?
10. Jaké vidíte dopady rozvodu, které mohou nastat ve vztahu k dětem?
11. Které dovednosti Vám přijdou důležité při práci s rodinami v rozvodu?

6.4 Sběr dat

V praktické části mé bakalářské práce používám metodu kvalitativního výzkumu. Konkrétně jsem si vybrala techniku v podobě polostrukturovaného rozhovoru. Připadá mi nejvhodnější při zjišťování mého cíle, zvláště když by pracovnice neporozuměla položené otázce, tak se mohu pokusit více vysvětlit danou otázku, například ji poskytnout

své poznatky ze zkoumání a ona na to může lépe zareagovat a třeba lépe pochopí původní otázku na co byla cílena. Při rozhovoru se vytváří prostor i na doplňující otázky, které mohou vzniknout při odpovědi pracovnice. Pracovnice mohou sdělit informace, na které se třeba svými základními otázkami výzkumu neptám, mohou sdělit konkrétní zkušenosti z praxe a teoretické poznatky mohou vysvětlit na konkrétním příkladu. Při kontaktování pracovnic jsem se jim představila a sdělila jim zaměření své bakalářské práce. Před samotným rozhovorem jsem se opět představila a připomněla název práce a konkrétní cíl bakalářské práce. Předala jsem jim informovaný souhlas o nahrávání rozhovoru, ve kterém zmiňuji, že nahrávka rozhovoru poslouží pouze jako materiál k vypracování praktické části mé bakalářské práce, a že získané materiály nebudou nijak zneužity. Rozhovory jsem si po souhlasu pracovnic nahrála a následně jsem vytvořila jejich doslovný přepis a vyhodnocovala jsem získané informace. Rozhovory nebudou součástí příloh práce, pracovnice si nepřály být, jakkoliv zveřejňovány, ani jejich jména, ani jejich rozhovory. Pro zachování úplné anonymity nebudu uvádět ani místa, kde se oddělení sociálně-právní ochrany dětí nachází.

6.5 Výsledky rozhovorů

Na začátek rozhovoru jsem se každé z pracovnic zeptala, jak dlouho pracují na OSPOD. Samotnou mě zajímalo, jak dlouho se pohybují ve své profesi. Jednotlivé pracovnice označím jako R1 – R4 a pro pracovnici, která již nepracuje na OSPOD jsem použila označení R5. Délku praxe nebudu přiřazovat konkrétně k jednotlivým respondentkám. Ale jen pro představu dvě pracovnice pracují na OSPOD 12 a 13 let a další dvě pracovnice 1 rok a 3 roky. Ještě před zahájením rozhovoru jsem se ještě doptala, kolik případů řeší v oblasti rozvodu v porovnání se všemi případy OSPOD. Odpovědi byly v podstatě stejné, uvedly že je to přibližně 50-60 % případů práce OSPOD, kdy řeší práci s rodinami v rozvodu. Ale je nutné dodat, že se jedná i o rozchody partnerů, kteří nejsou sezdaní a pouze spolu žijí a mají děti. V následujících otázkách jsem se zabývala pouze rozvody.

6.5.1 První okruh – počátek práce a úloha pracovníc

Tento okruh jsem zaměřila na začátek práce pracovníc s rodinami v rozvodovém řízení, aby byla jasná představa, kdy tato práce začíná. Další otázka směřovala na úlohu pracovníka. Jak svoji úlohu vidí pracovníce na OSPOD, zajímalo mě, co vyzdvihnou jako podstatné. Pracovnice nejčastěji zmiňovaly, že jejich práce vzniká, když jim přijde předvolání od soudu. R2 na tuto otázku odpověděla například takto: *„Začíná to tak, že nám přijde předvolání od soudu, kde záleží, jaký to soudce dělá. Tam je teda usnesení, že my jsme opatrovníkem nezletilému dítěti a některý soudce tam píše, že nás rodiče mají kontaktovat do 3 dnů, aby se s námi domluvili. Nebo od nás chtějí provést šetření, nebo po nás chtějí abychom zajistili pohovor od dítěte.“* Podobně odpovídaly i ostatní respondentky. Takže z toho vyplývá, že počátek práce nejčastěji začíná předvoláním od soudu, kdy je OSPOD stanoven opatrovníkem nezletilému dítěti. R1, ale zmínila, že jsou některé případy, kdy matka nebo otec přijdou za pracovnící ještě před podáním návrhu s tím, že potřebují pomoc se sepsáním návrhu k soudu.

Další otázka byla zaměřena na úlohu pracovníka v rozvodovém řízení. Všechny pracovníce odpověděly velmi podobně, tedy že hlavní úlohou je, že mají zastupovat zájem dítěte. Zjistit jeho konkrétní názor. R4 ještě dodala: *„Další úlohou může být poradenství, kdy se rodiče přijdou poradit, co mají v té situaci dělat.“* V první řadě tedy vyzdvihly hájit zájem dítěte a zjistit, jak si to přeje dítě, jaký má názor na tuto situaci. Poté tedy zmiňováno poradenství. R5 ještě k tomu přidala i zjišťování rodičů, který z nich má vhodnější podmínky a předpoklady pro výchovu dítěte.

6.5.2 Druhý okruh – konkrétní práce s rodinami v rozvodovém řízení

Tento okruh jsem zaměřila na jejich práci. Poprosila jsem respondentky, aby mi krátce popsaly, jak probíhá práce s rodinou v rozvodovém řízení. Respondentky odpovídaly obdobně, že si rodiče pozvou na schůzku a další práce se odvíjí podle toho, co rodiče potřebují. R3 to shrnula takto: *„My si rodiče pozveme, aby přišli určitý den, popřípadě i s dítětem. Pak s rodiči mluvíme o té situaci v rodině. Poučíme je o rodičovské odpovědnosti, co vyplývá ze zákona a někdy s nimi řešíme, jaké formy péče vlastně jsou, že je výlučná péče jednoho z rodičů, střídavá péče a společná péče. Rozebereme s nimi jednotlivé typy péče. Pobavíme se s nimi o výživném, jak by asi mělo vypadat to výživné pro dítě.“* Během odpovědi jsem zeptala, jestli si rodiče zvou společně nebo jednotlivě.

Z odpovědí bylo jasné, že to záleží, v jakém konfliktu rodiče jsou. V některých případech by společná schůzka nikam nevedla a možná by situaci ještě víc zhoršila. Odpovědi se shodovaly, pracovnice se snaží už z předvolání odhadnout, jestli je alespoň nějaká dohoda mezi rodiči, v takovém případě si je pozvou společně. Při práci dále zmiňovaly, že se snaží rodině zprostředkovat kontakt na další služby, když je to potřebné. R2: *„My jim říkáme, od čeho jsme tady, že jim můžeme doporučit třeba mediaci. Pokud je dítě z rozvodu špatné a nese si nějaké následky, tak je odkážeme na rodinné centrum, kde si o všem mohou popovídat a navázat spolupráci. Cokoliv rodina potřebuje, tak my se jim snažíme zprostředkovat kontakt na ty služby. Záleží, co oni nám řeknou, s čím potřebují pomoci.“*

R4: *„Doporučíme jim terapii, pokud je to potřeba nebo pokud si o to rodiče sami řeknou. Pokud je nějaký problém, tak je odkážeme na příslušné organizace, nebo na odborníky, kteří se tím zabývají.“* Z odpovědí respondentek vyplývá, že v případě jakéhokoliv problému, který může vzniknout v rozvodovém řízení nebo vznikem rozvodového řízení se ten daný problém vystupňoval, zprostředkovávají kontakt na další organizace, které se přímo věnují konkrétním problémům. Často zmiňovali, že klienty odkazují na rodinná centra, kde je pro ně prostor na poradenství, psychoterapii. Zaměřila jsem otázku i na samotný pohovor s dítětem, jak probíhá. Z odpovědí vyplynulo, že záleží na věku dítěte, a že je potřebné rozhovor dítěti přizpůsobit. Během rozhovoru se zaměřují na zjištění názoru dítěte, s kým se cítí lépe. R1 zdůraznila i místo, kde je možné vytvořit pohovor s dítětem, pohovor může proběhnout v domácnosti, ve škole, nebo na pracovišti OSPOD. Nejdříve se snaží zjistit všeobecné informace a pak přechází na konkrétní otázky, jestli už ho o tom rodiče informovali, jak na to nahlíží, jak to cítí. R5 zmínila, že nejčastěji utvářela rozhovor s dítětem ve škole, považovala ho za neutrální prostředí. Zdůraznila také, že záleželo, jestli šlo o konfliktní rozvodový spor. V případě, že rodiče byli domluveni, tak soud ani nepožadoval zjištění názoru dítěte.

6.5.3 Třetí okruh – metody využité při práci s rodinami v rozvodovém řízení a další možné služby pomoci, spolupráce s organizacemi

Metody – pohovor, místní šetření, pozorování

Tento okruh jsem zaměřila konkrétně na metody práce s rodinami v rozvodovém řízení. Poté jsem po respondentkách chtěla, aby mi shrnuly některé služby pomoci, které nabízejí klientům v rozvodovém řízení. Do tohoto okruhu jsem zahrнула i organizace a služby, se kterými respondentky spolupracují. Hlavními metodami při této práci respondentky popsaly pohovor s rodiči i s dítětem, místní šetření, pozorování. Z odpovědí vyplynulo, že tyto metody jsou asi ty nejdůležitější. Při pohovoru s dítětem respondentky zdůraznily, že je potřebné využít různé metody, takto to zmínila R3: *„Někdy využíváme při pohovoru s tím dítětem různé metody, aby pochopilo ten pohovor. Třeba metoda dvou domečků. Pohovor přizpůsobíme věku dítěte. Máme pro ně různé maňásky, kamínky, kresbu.“* R5 také potrhla důležitost nevyvozování závěrů, pouze popsat do zpráv, jak se dítě chovalo, co říkalo. Zajímalo mě, jestli se využívá při těchto sporech i případová konference. Odpovědi byly různé, ale dala se v nich najít částečná shoda. Převažovalo, že je také někdy využívána, ale ne tak často jako v jiných oblastech, kterými se OSPOD zabývá. Jedná se spíše o případy, kdy je rodina po rozvodu a stále trvají spory mezi rodiči.

Z odpovědí na otázku ohledně služeb vyplynulo, že převažuje odkaz na poradenství, ať už se jedná o rodinná centra, nebo jiné poradny, zaměřené na danou problematiku. R1: *„My tady máme blízko rodinné centrum, tam je nejčastěji posílám, když mají nějaké partnerské problémy a nejsou schopni se domluvit buď rodiče, nebo i dítě. Někdy i všechny, podle toho, jak oni chtějí.“* Dalším možnou službou byla zmiňována i občanská poradna, v případě řešení dluhových problémů rodičů. Pokud se vyskytl i jiný problém, třeba domácí násilí, tak odkaz na službu, která se tím zabývá. Z odpovědí tedy vyplývá, že nejčastější službou pomoci bývá rodinné centrum zaměřené na poradenství rodin a dětí, součástí těchto služeb například psychologické poradenství, terapie nebo centrum odborného poradenství pro dospělé a děti, které obsahuje i manželskou a rodinnou poradnu.

Do spolupráce s dalšími organizacemi respondentky zařadily hlavně školku, školu pediatriy, rodinná centra a služby odborného poradenství. Dále pak úřad práce, v případě zjištění finanční situace rodičů. V ojedinělých případech může probíhat i spolupráce

s jiným OSPOD, pokud se jedná o různá území. Pokud je to nutné, tak probíhá i spolupráce s policií.

6.5.4 Čtvrtý okruh – problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem

1. manipulace s dítětem, neschopnost rodičů se domluvit

Tento okruh otázek směřuje k problémům, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem. Za největší problém respondentky považují, že se rodiče nedokážou domluvit ohledně péče o dítě po rozvodu, ale také ohledně styku. R4 dále uvedla toto: *„Problém je taková ta manipulace s tím dítětem, rodič s ním manipuluje, snaží se ho dostat na svoji stranu. Třeba mu něco řekne o tom druhém rodiči, aby si to dítě získal k sobě. Když je potom to dítě malé, tak je to snadné.“* Také uvedla, že ani nemusí jít přímo o manipulaci, ale někdy se to dítě může vcítit do rodičů, a může třeba cítit, že matka má z otce strach, poté je tento moment na dítě přenášen a dítě může reagovat podobně. R1 uvedla také, že některý rodič chce dítě do střídavé péče, aniž by se o samotné dítě, nějak více zajímal a staral. Zajímavá odpověď byla od R2, která rozvinula odpověď jiným směrem, uvedla: *„V současné době hodně často do těch sporů vstupují právníci, rodiče mají hodně právníky a úplně nevím, jestli je to ku prospěchu té věci. Ten právník nehájí zájem toho dítěte, hájí zájem toho rodiče, a to je ten hlavní problém.“* To, že rodiče nejsou schopni se domluvit a shodnout se na tom, jak se budou podílet na výchově po rozvodu zmínily všechny respondentky. R5 ještě dodala: *„Nejtěžší to bylo při sporech, kdy rodiče byli přesvědčeni, že oni jsou ten lepší vychovatel, a že chtěli získat dítě do své péče a nejlépe tomu druhému rodiči v kontaktu s dítětem zabránit.“*

2. dítě jako rukojmí, dítě jako nástroj, zbraň při sporu mezi rodiči

Důležitou otázkou pro mě také bylo, v jaké pozici bývá dítě při sporech mezi rodiči. R1: *„Hodně často bývá rukojmí to dítě. Někdy tady máme opravdu úžasné rodiče, kteří se na všem dohodnou, a to dítě ani třeba neví co se děje. Spíš, ale převažují případy, kdy je dítěti ubližováno a je rukojmí.“* R2 zmínila jediný případ, který se jí stal a jednalo se o to, že rodiče se chtěli rozvést a ani své dítě o této skutečnosti neinformovali, následně

respondentka měla vytvořit pohovor s dítětem a zjistit jaký na to má názor. Od dítěte bylo zjištěno, že o ničem v tu chvíli dítě nevědělo a najednou se mu zbořil svět. Takže zde je patrné, že může nastat i taková situace, kdy rodiče své dítě vůbec neinformují o tak důležité věci, jako je rozchod mezi nimi. Ale jedná se o výjimečné případy, často to dítě už tuší a zažívá hádky rodičů. Ze dvou odpovědí respondentek tedy zaznělo, že děti jsou v manipulaci svých rodičů a rodiče s nimi manipulují, tak jak potřebují. R3 dodala: *„Rodiče své dítě používají jako zbraň v některých případech, ať už vědomě, či nevědomě. Tak to bývá.“* Odpověď R5 byla následující: *„Nejčastěji bývá dítě jako nástroj a používají ho proti sobě. Někdy se stávalo, že dítě bylo citově opomíjeno, kvůli sporu mezi rodiči. Děti v těch déle trvajících sporech bývaly takové unavené až rezignované.“* Zmínila i to, že někteří rodiče brali své děti ke svým psychologům, aby následně mohli použít zprávu od psychologa u soudu proti druhému rodiči. Z odpovědí vyplývá, že dítě bývá často rukojmí rodičů, kteří řeší spor mezi sebou. Může se stát obětí manipulace a následně využíváno proti druhému rodiči jako nástroj, zbraň. Je, ale potřebné zmínit, že ne všechny rozvody jsou tak složité, a že existuje řada rozumných rodičů, kteří se dokážou dohodnout a dítě to skoro nijak neovlivní. V ojedinělých případech je možné se setkat i s tím, že rodiče své dítě ani neinformují o rozvodu manželství, a o to větší šok, to pak může pro dítě být a může to přinést fatální následky. Během rozhovoru vznikla doplňující otázka, jestli se respondentky setkaly s tím, že rodiče své dítě staví do pozice dospělého. Všechny odpověděly, že ano, ale že to často bývá spíš u starších dětí. R4 to vysvětlila takto: *„Možná, že je to spíš u těch starších dětí, že si s ním povídají i jim říkají takové problémy, kterým by dítě mělo být ještě ušetřeno.“*

3. rodiče, kteří jsou riziková při rozvodu ve vztahu k dětem

Následovala otázka, jaké rodiče považují za rizikové v této situaci ve vztahu k dětem. V tom případě se odpovědi dost lišily, R1 uvedla, že jí připadá, že často náročnější je práce s rodiči, kteří mají vyšší vzdělání nebo vyšší pracovní pozici, zmínila, že si tyto rodiče třeba nenechají poradit a u soudu probíhá opravdu tvrdý boj. R2 odpověděla, že vidí jako rizikové rodiče, kteří jsou hodně autoritativní a mají potřebu určitým způsobem dítě řídit a korigovat. Pak také rodiče, kteří jsou hodně benevolentní a dítě nemá nastavené žádné hranice, to může přinášet velké problémy v podobě zneužívání situace ze strany dětí. R3 a R4 shodně uvedli, že je to individuální, že to nedokážou přesně specifikovat, ale že může být problém u rodičů, kteří třeba trpí lehkí

poruchou osobnosti a už to může mít špatný vliv na dítě, v případě, že se jeden z rodičů začne projevovat a druhý se tomu brání. R5 uvedla svoji odpověď takto: „*Nejvíce zatěžující jsou pro dítě rodiče, kteří dítě vtahují do těch sporů, kteří nejsou schopni spolu komunikovat a komunikují přes to dítě. Kteří očerňují toho rodiče a neuvědomují si, že tím to dítě zasahují.*“ Dá se tedy shrnout, že jaké postavení má rodič nebo jakou má svoji osobnost, tak i toto může ovlivnit průběh rozvodu a může způsobit určité problémy ve vztahu k dětem.

Poslední otázku tohoto okruhu jsem zacílila na dopady rozvodu, které mohou vzniknout ve vztahu k dětem. Z odpovědí vyplynulo, že dítě může začít trpět psychickými problémy, psychosomatickými problémy, děti mohou mít problém se spánkem, v horších případech problém s mluvením. Opět, ale záleží na tom, o jaký rozvod se jedná. Někdy se rodiče mohou dohodnout bez větších sporů a dítě nemusí mít žádné následky. V případě ve více konfliktních sporech se zdravotní problémy u dítěte mohou vyskytnout. Respondentky shodně odpověděly, že v takovém případě nabízí rodičům psychologa, nebo terapii pro dítě. R4 dodala, že mohou mít děti problémy ve škole nebo výchovné problémy, kvůli této situaci. Ale nemusí se to vždy projevit na začátku, spíš se jedná o to, že se tyto problémy projeví až za nějaký čas. Pokud se jedná o déle probíhající spory mezi rodiči, tak se to na dítěti projeví. R2 ale také dodala, že někdy je ten rozvod pro dítě přínosem, popsala to na příkladech, kdy rodiče své dítě mohou ponižovat, snižovat jeho úroveň. Také zdůraznila, že vždy záleží na charakteru dítěte, některé děti to zvládnou bez větších problémů i složitější spory, a některé mohou mít právě psychické problémy. Dvě respondentky odpověděly, že může i nastat situace, kdy si děti zkušenosti svých rodičů přenáší do své dospělosti a mohou se chovat jako jeden z rodičů, protože vyrůstaly v takovém prostředí a přijde jim to úplně normální. Může se jednat například o hrubé chování jednoho z rodičů k druhému. Respondentky se shodly také na tom, že se dá říct, že v některých případech, kdy dítě zažilo rozvod, může v dospělosti řešit podobnou situaci.

6.5.5 Pátý okruh – dovednosti

Empatie, neutralita, komunikativnost, naslouchání, umět zvládat emoce

Tento okruh je zaměřen, hlavně na vlastnosti a dovednosti, které jsou důležité při práci s rodinami v rozvodu. Zajímalo mě, co pracovnice odpoví, samy díky své praxi už mohou posoudit, co je potřebné při tak náročné práci. Nejčastěji byla zmiňována neutralita, rodiče se často snaží pracovnice stahovat na svoji stranu, je důležité jim stále dávat najevo, že pracovnice je tam v pozici, kdy má hájit dítě, a ne jednoho z rodičů. Empatie, umět se vcítit se do situace. Samozřejmostí je být komunikativní. R2 ještě uvedla, naslouchání a dát klientům prostor, aby se vyjádřili. „*Umět jim vysvětlit v jaké roli je tam to dítě. Že je uprostřed a říct jim, že mluví pouze o svých pocitech, ale vůbec nic neříkají o tom dítěti. Vysvětlit jim, že do teď to bylo takhle a teď to bude jinak, ale že celý život budou rodiči dítěte, tak ať se chovají k sobě slušně i když se rozcházejí.*“ R4 zdůraznila i to, že je důležité mít pevné nervy, často se setkává s tím, že když nesouhlasí s jedním z rodičů, tak si ten rodič ihned myslí, že nadržuje tomu druhému. „*Nechápou, že jsme tady pro dítě, že to není o tom vyhovět tomu druhému rodiči. To je na té práci asi to nejtěžší.*“ R5 uvedla, že je dobré umět zvládat své emoce a umět si vytvořit určitý nadhled v situaci a nenechat se vtáhnout do pohledu jednoho nebo druhého rodiče. Umět být citlivý na manipulaci. Respondentky shodně odpověděly, že jsou často v konfrontaci s manipulací ze strany rodičů.

Na závěr rozhovoru jsem se každé respondentky zeptala, jestli si myslí že tato současná situace (pandemie koronaviru), ve které se nacházíme může přinést větší rozpady rodin, rozvody. Tři respondentky odpověděly, že si myslí že ano. Že se utváří určitý tlak na soužití a v mnoha případech jsou doma a dost o tom přemýšlí a chtějí to řešit. R2 dodala, že také přibývá případů domácího násilí a dítě je toho svědkem. Tedy, že není obětí násilí, ale násilí je páčáno mezi rodiči. Z toho je možné předpokládat, že budou přibývat nové případy rozvodů/rozchodů v rodinách. Dvě respondentky se k této otázce nevyjádřily.

Diskuze

Nyní přistoupíme k samotné diskuzi, kde se pokusím porovnat výsledky z výzkumu s teoretickou částí. Cílem této práce je poukázat a popsat nejčastější problémy v rozvodovém řízení, které mohou nastat ve vztahu k dětem a jaké služby pomoci pohledem sociální práce jsou k dispozici pro tuto cílovou skupinu. Respondentky mého výzkumu byly čtyři pracovnice, které pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jedna pracovnice, která řadu let pracovala na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. To, že se v literatuře uvádí, že polovina manželství končí rozvodem, potvrzují i odpovědi respondentek z mého výzkumu. Ze všech případů, kterými se oddělení sociálně-právní ochrany zabývá tvoří 50-60 % případů související s rozvodem/rozchodem.

První okruh otázek byl zaměřen na začátek práce s rodinami v rozvodovém řízení a jejich úloha při této práci. V teoretické části, můžeme zjistit, že práce vzniká ve chvíli, kdy přijde pracovníkovi z OSPOD předvolání od soudu, anebo v případě, že jeden z rodičů přijde za pracovníkem OSPOD, kvůli pomoci se sepsáním návrhu k úpravě poměrů pro soud.⁷⁶ Ze zjištěných výsledků z rozhovorů respondentek vyplývá, že se shodují s teorií. Všechny zmínily variantu, že práce s rodinami v rozvodovém řízení vzniká, když přijde předvolání od soudu, kdy jsou stanoveny opatrovníkem nezletilého dítěte. Dvě respondentky doplnily ještě, že je kontaktují rodiče, kteří potřebují poradit se sepsáním návrhu k soudu. Jednou z hlavních činností orgánu sociálně-právní ochrany dětí je ochrana zájmu dítěte a jeho blaho.⁷⁷ Při odpovědi na otázku „Jaká je Vaše úloha při práci s rodinami v rozvodovém řízení?“ shodně respondentky odpověděly, že jejich úlohou je zastupovat zájem dítěte a zjistit jeho názor na situaci. Dále jedna z respondentek dodala poradenství a také se objevila odpověď, že je jejich úlohou zjišťování rodičů, tedy který z rodičů je schopen vykonávat péči o dítě.

V teoretické části popisují metody, které jsou využívány při práci s rodinami v rozvodovém řízení. Mezi základní metody patří pohovor s rodiči, pohovor s dítětem, při pohovoru je využíváno pozorování a speciální techniky. Dále je to místní šetření. Toto vše potvrzují i mé respondentky z výzkumu. Zdůraznily, že často u pohovoru s dítětem využívají různé techniky, které mohou usnadnit dítěti pochopení situace. Hry pomocí maňásků, děti si mohou při pohovoru kreslit. Důležité je přizpůsobit pohovor věku dítěte. V literatuře se dost často zmiňuje i metoda případové konference. To respondentky

⁷⁶ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*, str. 75.

⁷⁷ Srov. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, str. 86.

nezmiňovaly, až po položení doplňující otázky uvedly, že přímo v rozvodové řízení není moc využívána, jen v některých případech. Spíše ji využívají v případech, když jsou spory dlouhodobější a rodina už je delší dobu po rozvodu.

Hlavními službami pomoci se v teorii zabývám manželskými a rodinnými poradnami, zmiňuji také krizová, mediační centra. V tomto případě shledávám, že žádná z mých respondentek neuvedla krizové ani mediační centra. Shodně uváděly rodinná centra nebo poradny zaměřené na poradenství v oblasti řešení rozvodových sporů ohledně dětí, také uvedly pomoc v podobě psychologů. Autoři Pazlarová a Matoušek uvádí, že pracovníci OSPOD spolupracují se školami, s pediatry, soudy, psychology, s policií, úřadem práce a dalšími příslušnými organizacemi.⁷⁸ Totožné odpovědi uvedly mé respondenty, hlavně uváděly školy, školky, pediatry, úřad práce, poradny, které poskytují poradenství, soudy. V případech, kdy je to nutné, tak spolupracují i s policií.

Problémy, které mohou nastat v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem jsou hlavně v neshodách rodičů, kteří se nedokážou domluvit. V teoretické části se zabývám, v jaké pozici děti mohou být v průběhu rozvodu a jaké problémy mohou nastat. Z výpovědí respondentek vyplývá, že vnímají jako největší problém, že se rodiče nedovedou shodnout ohledně péče o dítě, výživného. Jde také především o manipulaci ze strany rodičů, snaží se s dítětem manipulovat využívají dítě jako rukojmí. V některých případech je dítě citově deprivováno ze sporů svých rodičů. Problém, který zmínila jedna z respondentek je pro mě velice zajímavý. Spatruje ho v tom, že často do sporů rodičů vstupují právníci a ti hájí především zájem rodiče, nikoli dítěte. S tímto jsem se ve studování literatury úplně nesetkala a přišla mi tato informace velice zajímavá. V odborné literatuře často bývá zmiňováno, že následky rozvodu mohou dětem vytvořit mnoho zdravotních problémů, ať už se jedná o psychické problémy, nebo psychosomatické. Může se také jednat o problémy v chování, ve škole.⁷⁹ Respondentky uvedly, že záleží, o jaký rozvod se jedná, v případě konfliktních sporech mezi rodiči, mohou vzniknout u dítěte problémy, zdravotní nebo také třeba problémy se spánkem nebo s mluvením. Nejčastěji se jedná o psychické problémy, psychosomatické problémy. Jedním z dopadů může být i fakt, že některé děti si zkušenost svých rodičů mohou přenášet do svých budoucích vztahů. Může jim nevhodné chování jednoho z rodičů k druhému přicházet

⁷⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a HANA PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*, str. 45.

⁷⁹ Srov. BERGER, Maurice a ISABELLE GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2, str. 82-83.

úplně v pořádku, protože nic jiného nepoznaly. Respondentka uvedla, že v některých případech může být rozvod pro dítě osvobozující, protože mohlo zažívat ze strany rodiče, který opustil jejich domácnost, ponižování a urážení.

Na závěr rozhovoru se pro mě vytvořila otázka, která naráží na současnou dobu – onemocnění, které způsobuje koronavirus a s ním spojené omezené žití v této době. Zeptala jsem se respondentek, jestli spatřují, že tato současná pandemická doba může přinést další rozvody nebo rozchody párů. Z odpovědí vyplynuly obavy, že ano.

Závěr

Tato práce je zaměřena na téma sociální práce s rodinami v rozvodu, konkrétně na oblast rodiny v rozvodovém řízení. Za cíl jsem si zvolila popsat a poukázat na nejčastější problémy v rozvodovém řízení ve vztahu k dětem a jaké služby pomoci pohledem sociální práce jsou k dispozici pro tuto cílovou skupinu. Nejdříve se této problematice věnuji v teoretické části. Zabývala jsem se nejprve vymezením pojmu rodina a následně manželstvím a rozvodem. Pozornost jsem více věnovala řízení, které musí být vyřešeno ještě, než jsou manželé rozvedeni soudem. Tedy řízení na úpravu poměrů k nezletilým dětem. V teorii se také věnuji problémům, které mohou nastat při řešení sporů mezi rodiči o tom, jak bude probíhat péče a výchova o dítě po rozvodu. Pak se věnuji hlavně orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kdy pracovník z tohoto oddělení hraje významnou roli při řešení sporů v rozvodovém řízení. Jeho úkolem je zastupovat nezletilé dítě a snažit se hájit jeho zájmy. Zaměřila jsem se i na hlavní metody, které jsou využívány při práci s rodinami v rozvodovém řízení. Nakonec v teoretické části popisují další možné sociální služby, které mohou rodiny využít, když řeší rozvod a náročné období s ním spojené.

Pro naplnění cíle jsem si zvolila metodu kvalitativního výzkumu a tím je rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor mi připadá jako dobrá volba, protože se můžeme na konkrétní informace během rozhovoru doptat, anebo ujasnit si nějaké nesrovnalosti. Také je možné respondentům lépe vysvětlit otázku, pokud úplně neví, jak ji pochopit. Pro svůj výzkum jsem oslovila čtyři pracovnice, které pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jednu pracovníci, která má letitou praxi na tomto oddělení, ale už zde nepracuje. Každý rozhovor jsem si nahrávala se souhlasem respondentek a poté využila pouze k doslovnému přepisu a dále pak vyhodnocovala získané poznatky. Po vyhodnocení jsem došla k závěru, že za hlavní problémy rozvodového řízení ve vztahu k dětem respondentky považují hlavně neschopnost rodičů se domluvit ohledně svých dětí. Dítě je jako jejich rukojmí, často do sporu vstupují emoce, které rodiče staví do pozice, že oni jsou lepší než ten druhý rodič a tím tak mohou dítěti uškodit. Služby, které pohledem sociální práce jsou k dispozici pro rodiny v rozvodovém řízení jsou především manželské a rodinné poradny, může se jednat i o služby rodinné mediace a rodiče v případě potřeby mohou využít i krizová centra. Respondentky shodně uvedly, že ze všech případů, kterými se oddělení sociálně-právní ochrany zabývá tvoří rodiny v rozvodu přibližně 50-60 % případů. To tedy jen potvrzuje fakt, že skoro polovina

manželství končí rozvodem. Je nutné zmínit, že tedy klesl i počet uzavírání sňatků, ale to neznamena, že by klesly problémy ohledně úprav poměrů mezi rodiči, naopak rozchody jsou možná daleko složitější. Toto téma je opravdu velice obsáhlé a nejde ho shrnout do jedné bakalářské práce, proto jsem si musela vybrat konkrétně jednu oblast a tou jsem vybrala rozvodové řízení. Samozřejmě se zde nabízí, že v případě další práce by se dalo zaměřit na období po rozvodu, a třeba oslovit i jiné pracovníky a využít jejich pracovní zkušenosti. Na závěr bych ráda zmínila poděkování mým respondentkám, které mi daly možnost vytvořit rozhovory s nimi a zapracovat je do mé praktické části.

Seznam použitých zdrojů

Knížní literatura:

- 1) BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- 2) BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit cítění dítěte a jak mu pomoci*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.
- 3) DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-716-9254-9. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:cedf9d40-47c9-11e8-9a44-005056827e52>.
- 4) FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-586-1. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:fa8b5d60-3d0f-11e6-a5c5-005056827e51>.
- 5) HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Computer Press, 2003. Právní rady. ISBN 80-722-6981-X.
- 6) MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- 7) MATOUŠEK, Oldřich a KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0366-7. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:1027c810-17b9-11e6-adec-001018b5eb5c>.
- 8) MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2.
- 9) MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
- 10) MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- 11) MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

- 12) MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- 13) NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3.
- 14) POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada, 2009. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.
- 15) URBAN, David. *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*. Praha: NLN, nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-637-3.

Zákony:

- 1) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.
- 2) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. [online] [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.
- 3) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, část druhá, v platném znění. [online] [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Bakalářské a diplomové práce:

- 1) DOLEJŠOVÁ, Zuzana. *Zvládání zkušenosti rozvodu rodičů dětmi*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.
- 2) SEDLÁKOVÁ, Barbora. *Specifika sociální práce s rodinami v rozvodu*. České Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, str. 15-18.
- 3) VOMÁČKOVÁ, Petra. *Sociální práce s rodinami v rozvodu v praxi Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Prahy 9*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta.

- 4) ZELENKOVÁ, Monika. *Rozvod a právní úprava poměrů rodičů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta.

Internetové zdroje:

- 1) Dítě v krizi [online] [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://www.ditevkrizi.cz/co-delame/>.
- 2) Aperio, Společnost pro zdravé rodičovství [online] [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://aperio.cz/krizova-linka-pro-mamy-a-taty/>.

Další zdroje:

- 1) *Průvodce pro rodiče v náročné životní situaci: mějte svůj osud a osud vašich dětí ve vlastních rukou*. Hradec Králové: statutární město Hradec Králové, odbor sociálních věcí a zdravotnictví, 2019. ISBN 978-80-87637-40-1. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:25446e10-3385-11ea-b0e3-005056827e52>.

Abstrakt

KÁŠKOVÁ, K. *Sociální práce s rodinami v rozvodu*. České Budějovice. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Klíčová slova: rodina, rozvod, rozvodové řízení, OSPOD, děti, kolizní opatrovník

V bakalářské práci se zaměřuji na sociální práci s rodinami v rozvodu. Konkrétně jsem se zaměřila na práci v rozvodovém řízení. Zabývám se rozvodem a řízením na úpravu poměrů k nezletilým dětem. Popisuji i problémy, které mohou nastat ve vztahu k dětem během řešení sporů mezi rodiči. Poté se věnuji oddělení sociálně-právní ochrany dětí, roli kolizního opatrovníka. Popisuji i služby sociální práce, které jsou k dispozici pro rodiny v rozvodu.

V praktické části je vytvořen kvalitativní výzkum. Metoda kvalitativního výzkumu je polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory byly vytvořeny s pracovníci, které pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Abstract

Social work with families in divorce

Keywords: family, divorce, divorce proceedings, OSPOD, children, conflict guardian

In my bachelor's thesis, I focus on social work with families in divorce. Specifically, I focused on working in divorce proceedings. I deal with divorce and procedure for adjusting relations with minor children. I also describe problems that may arise in relation to children during the resolution of disputes between parents. After that, I am engaged in the department of social and legal protection of children, the role of conflicting guardian. I also describe the social work services available to families in divorce.

Qualitative research is created in the practical part. The method of qualitative research is a semi-structured interview. The interviews were created by workers working in the social and legal protection department of children.